

LLENGUA. NACIÓ. NORMA. CONFLICTE

POSAR L'ATENCIÓ I LA INTENCIÓ EN LA QÜESTIÓ DE LA LLENGUA ÉS TANT COM TOCAR EL PUNT FEBLE DE LES TENSIONS SOCIALS. LES QÜESTIONS LINGÜÍSTIQUES HAN CAMINAT ÚLTIMAMENT DE LA MÀ DELS CONFLICTES NACIONALS. HOM TENDIRÀ A PENSAR IMMEDIATAMENT EN ELS CASOS DE LA (RE)UNIFICACIÓ ALEMANYA I ITALIANA. PERÒ HI HA PRECEDENTS A BASTAMENT I, SOBRETOT, CONSEQÜENTS. EL MAPA LINGÜÍSTIC EUROPEU, PER EXEMPLE, ÉS UN VERITABLE GRESOL DE CASOS I COSES: DES DE LA CONVIVÈNCIA PACÍFICA, A DINS D'UN SOL ESTAT, DE DIVERSES LLENGÜES, FINS A EXTRAPOLACIONS D'UNA NOVA LLENGUA A PARTIR DE DIFERÈNCIES EXCLUSIVAMENT DIALECTALS, PER RAONS INEVITABLEMENT POLÍTIQUES.

PERQUÈ LA PRIMERA DE LES CONSTATAcions ÉS LA MANCA D'UNANIMITAT. LA DISSENSIÓ HI ÉS LA NORMA. DISSENSIÓ I TENSIÓ ENTRE LLENGÜES MÉS PROTRÀCTILS I ALTRES DE MÉS RETRÀCTILS — MINORITÀRIES. CONFRONTACIÓ DE NORMES I D'INTERESSOS. ENTRE LINGÜÍSTIQUES DESCRIPTIVES O PRESCRIPTIVES. LOGOMÀQUIES, BIZANTINISMES, TOSSUDERIES DELS UNS I DELS ALTRES. DISSENSIÓ, EN SUMA, A L'HORA D'AVALUAR I TENIR EN COMPTE TANTES QÜESTIONS HIPOGLOSSES QUE ESCAPEN A LA COTILLA CIENTÍFICA DE LA DISCIPLINA D'EN SAUSSURE.

LA POLÈMICA HI ÉS, DONCS, DENOMINADOR COMÚ. PERÒ LA INTENCIÓ ÚLTIMA QUE HA GUIAT LA CONFECCIÓ D'AQUEST MONOGRÀFIC NO HA ESTAT PRECISAMENT AFEGIR PES A LA CONTROVÈRSIA. TOT AL CONTRARI, LA PRETENSÍO DE MÈTODE HA ESTAT DE SITUAR EL PROBLEMA EN UN MARC MÉS AMPLI, CIENTÍFIC, MÉS AFECTE A LA DIALÈCTICA DEL DEBAT QUE NO A L'ARGÚCIA DE LA POLÈMICA. I AIXÒ, SOBRETOT, PER EVITAR ELS TAN HABITUALS REDUCCIONISMES. AIXÍ, POTSER, ENS PREVINDREM CONTRA LA GLOTITIS, AQUEIXA INFLAMACIÓ SOCIAL DE LA LLENGUA, TAN COMUNA.

EL CONCEPTE DE NORMA EN LA CIÈNCIA

Ángel López García*

THIS ARTICLE ESTABLISHES A COMPARISON BETWEEN THE MEANING GIVEN TO NORM IN EVERYDAY LIFE AND THE ONE ASCRIBED TO THIS CONCEPT IN THE FIELDS OF NATURAL AND SOCIAL SCIENCES. THE AUTHOR UNDERLINES THE CONVENTIONAL AND INFLEXIBLE CHARACTER OF THIS TERM IN SCIENTIFIC GROUND, WHILE PARTICULARLY EMPHASIZING THE PECULIARITIES IT PRESENTS IN SOCIAL SCIENCES. FINALLY HE COMMENTS UPON THE CONCEPT OF THE PHILOLOGICAL NORM, ESPECIALLY CONSIDERING THE FACT THAT NORMS ARE NEVER DEBATED, BUT RATHER ADOPTED.

El concepte de *norma* és comú a les Ciències i a les Humanitats, però tampoc no resulta aliè a l'home del carrer. Una norma és un patró al qual ajustem la nostra activitat i el que es desenvolupa d'acord amb aquesta rep el nom de *normal*. En aquesta línia, la vida diària tendeix a considerar normal el que afecta un nombre suficientment representatiu d'individus. Diem que l'esperança de vida normal a Europa és de 78 anys per a les dones i de 75 anys per als homes, perquè aquestes edats són les que la població assoleix com a mitjana. O afirmem que avui ha estat un dia normal, en què hem anat a treballar al matí i ens hem quedat a casa a la vesprada, perquè és el que solem fer gairebé tots els dies de la setmana laboral.

En aquest sentit de l'activitat diària, *normal* s'oposa, doncs, a *excepcional*. Es tracta d'una noció

«NO ES POT PRETENDRE QUE LA NORMA FILOLÒGICA S'ASOLESCA PER SIMPLE MAJORIA DE LA COMUNITAT, COM LA MODA DE PRIMAVERA, PERÒ TAMPOC QUE SIGA ALIENA A LA HISTÒRIA I A LA LITERATURA DE LA LLENGUA QUE PRETÉN REGULAR»

de tipus estadístic: el normal coincideix amb la mitjana aritmètica o, més exactament, amb la mediana, ja que no basta una mera mitjana matemàtica, sinó que, a més, cal que es done l'acumulació de valors pròxims o coincidents amb el que considerem normal i, consegüentment, la seua significativitat estadística.

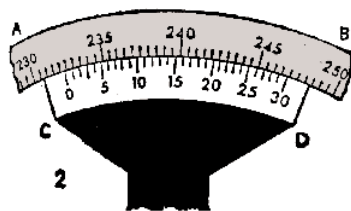
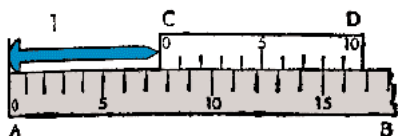
Quan es compara aquest sentit de la paraula *norma*

amb el que el vocable adquireix en el domini de les Ciències, s'adverteixen a l'instant importants diferències. En les Ciències de la Natura el concepte de norma continua lligat al de regla o regulació, però de forma rígida i no flexible. Un sistema de mesura és una norma per a comparar magnituds: així, el sistema mètric decimal proposa un patró arbitrari, el metre, i el divideix en unitats decimals que permeten sense esclertes l'amidament de tota mena de longituds, superfícies o volums. Ací la norma és fixada convencionalment per la comunitat dels científics i la resta de la població l'accepta sense discussió. Si abans dèiem que una espanyola de 25 anys tenia una alçària normal perquè feia 1.72 o 1.70 o 1.75, però no si feia 1.60 o 1.85, ara, qualsevol d'aquestes magnituds seria normal, en el sentit que s'ajusta al sistema mètric decimal, però cap d'aquestes no ho seria si l'haguéssim fixada "a ull", és a dir, sense un aparell de mesura adequat, o l'expressàssim en unitats no acceptades pel patró, per exemple, si diguéssim que fa vuit pams i mig. En les Ciències la norma té, doncs, dues característiques que no apareixen en la vida corrent: és *convencional* i és *inflexible*, de manera que els desviaments per excés o per defecte, tolerats dins certs límits, són imputables a deficiències dels aparells de mesura, mai a una tolerància derivada de la mateixa norma. En les Ciències de la Natura allò *normal* s'oposa a allò *anormal* i açò, simplement, no es té en compte.

Quan es considera la norma en l'àmbit de les Ciències Socials, resulten malentesos i incomprendions atribuïbles a la posició especial que les Humanitats ocupen entre les Ciències de la Natura, d'una banda, i el sentit comú, el gran regulador de la vida corrent, d'una altra. Les Ciències Socials, com a ciències de l'esperit en el sentit diltheyà, són científiques, exactament igual que les Ciències de la Natura, però

s'apliquen a l'home i a la societat. D'això resulta que el seu valor de veritat no siga aliè a les condicions de l'observador. En principi, les lleis de la Física s'acompleixen sempre, independentment de qui prenga les mesures corresponents a les variables implicades, encara que cal assegurar la correcció de la presa (hi ha, a més a més, certa incertesa derivada de la posició de l'observador, que ara no ve a tomb). En canvi, les lleis de l'Economia, de la Història, de la Filologia o del Dret són lleis històriques: resulten tan inflexibles com les de la natura, però reflecteixen una convenció empeltada en tota mena de consideracions socials semblants a les convencions de la vida corrent. Dit d'una altra manera: les lleis de les Ciències Socials no són el resultat d'una deliberació terminològica realitzada en un Congrés d'una setmana, sinó la conseqüència d'una decantació social que s'allarga de vegades diversos segles.

La norma jurídica no és flexible: no es pot concebre una llei que fixe la majoria d'edat en 18 anys o en 16 o en 25 o... Tanmateix, és evident que no en totes les societats humanes s'assoleix la majoria d'edat als mateixos anys i de vegades ni tan sols per a tots els ciutadans, ja que la cultura de cada grup nacional, ètnic o religiós en determina el perfil característic. Aquestes consideracions valen igualment per a la norma filològica, és a dir, per a la normativa ortogràfica, sintàctica i lèxica dels diferents idiomes. La Filologia és una ciència humana i social. Per això, no es pot pretendre que la norma filològica s'assolesca per simple majoria de la comunitat, com la moda de primavera, ni tampoc amb l'aval de la unanimitat parlamentària, però tampoc que siga aliena a la història i a la literatura de la llengua que pretén regular. La norma filològica és de la majoria, però no perquè la sustente la major part, sinó, al contrari, perquè en adequar-se a la història i a la cultura que s'expressa en una determinada llengua, l'adopció per tothom en resulta òbvia i natural.

En realitat, com a norma científica que és, la norma filològica no admet normes alternatives. Des que s'adopta una determinada regulació, totes les altres, que fins aquell moment havien aspirat legítimament a imposar-se, queden deslegitimades. Això no vol dir que la norma siga immutable, però els canvis procedeixen a reestructurar la precedent, mai a reemplaçar-la per una altra. I és que tot procés històric troba la seua explicació i justificació en els antecedents que el causaren.

Una altra propietat molt característica de les nor-

**«LES NORMES FILOLÒGIQUES
SÓN NORMES CIENTÍFIQUES
DIPOSITADES PER LA HISTÒRIA
DE LES LLENGUES EN EL SEU
COS IDIOMÀTIC»**

mes socials és la *modularitat*. Això vol dir que la norma s'aplica de forma diferent en àmbits diversos i, el que és més important, admet graus distints de variació en cadascun. Per exemple, les normes del Codi Penal s'apliquen de la mateixa manera en tot el territori on regeix, però les del dret tributari o les que regulen l'herència permeten certes variants regionals. Semblantment, no és el mateix la normativa ortogràfica que la morfosintàctica, ni aquesta respecte de la del lèxic. Com més arbitrari i formal siga el mòdul afectat, més a prop es trobarà de les Ciències de la Natura i més rígida en serà la norma; com més pròxim es trobe dels continguts del món, més laxa serà la norma i més a prop es trobarà de les modes de la vida corrent. Això val per a tots els idiomes. Llevat d'agun doblet admès per la tradició (com ara *México/Méjico* o *behavior/behaviour*), cap llengua no pot tolerar la concurrència de normes ortogràfiques alternatives: l'ortografia regula el component fònic, que és un component físic, i els seus criteris de normativització són gairebé els de les ciències naturals. En l'altre extrem de la balança es troba el lèxic: és absurd pretendre d'imposar a un grup social, geogràfic o generacional les denominacions dels conceptes de la seua vida corrent; es vulga o no, el seu triomf no depèn del suport institucional que se'ls pugua donar i, a més, l'alternança ací és l'habitual (uns *condueixen cotxes*, altres *manegen carros*, uns n'alimenten el motor amb *gas*, altres amb *petrol*). El component morfosintàctic representa un punt intermediari entre l'ortografia i el lèxic.

En realitat, la llengua normativitzada i la llengua de

cultura gairebé són termes sinònims. La universalitat i la mal-leabilitat de les grans cultures són una conseqüència de la seua capacitat d'integració de normes lèxiques (és a dir, de visions del món) diferents sota l'emparedat d'un paraigua ortogràfic comú. Tant és així, que l'ortografia coneix de vegades normes afectes a famílies lingüístiques senceres i que estan al servei de comunitats com més va més àmplies. Les llengües romàniques no es conceben amb una ortografia sense accents, ja que la pèrdua de la quantitat vocàlica en el pas del llatí al romanç els féu imprescindibles. En canvi, la norma ortogràfica de les llengües germàniques, les paraules de la qual s'accentuen gairebé sempre en la primera síl·laba del radical, no necessita accents; la de les llengües semítiques, d'estructura morfològica regular i predicible, pot prescindir de les vocals, etc.

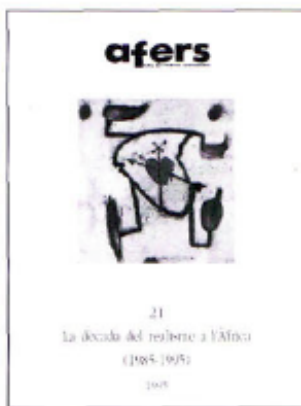
En suma: les normes filològiques són normes científiques dipositades per la història de les llengües en el seu cos idiomàtic. Sovint, s'oblida que una cosa són els postulats de la ciència i una altra les seues normes

terminològiques. Els postulats són sempre discutibles: en realitat, sense aquesta condició provisional, la ciència perd el seu sentit i esdevé ritu. Però les normes no es discuteixen, s'adopten: que en una ciència social, com ara la Filologia, aquesta adopció suscitès al moment oportú nombroses discussions, no prejutja el caràcter imperatiu de les regles establertes, sobretot en l'aspecte ortogràfic i una mica menys en el morfosintàctic (formes verbals, seqüències pronominals, etc.). Lamentablement, aquestes reflexions tan simples i que podrien aplicar-se a qualsevol domini lingüístic, ensopeguen en alguns amb resistències mítiques incomprensibles. Els ciutadans individuals són molt lliures de deixar-se atendre per un metge o per un curandero; que tota una societat, i fins el seu sistema de la Seguretat Social, s'encapritxàs amb el segon, ja em semblaria molt fort.

*Catedràtic de Lingüística General. Universitat de València.

editorial afers

Revista fundada per: Sebastià Garcia Martínez

IX:21 (1995) La dècada del realisme a l'Àfrica (1895-1995) / Miscel·lània

Alfred BOSCH / Jaime CASTRO / Ferran INIESTA / Sebastià PUIGSERVER / Antoni SEGURA I MAS / Antoni CASTEL / M. Catharine NEWBURY / Carme PASTOR / Catòlina BATET COMPANYY / Roberto MOROZZO DELLA ROCCA / Nelson MANDELA / Mario GIRO

IX:22 (1995) Resistència antifranquista

Josep BENET / Pere ANGUERA / Albert FORMENT / Isidre MOLAS / Jordi PORTA / Hilari RAGUER / Ramir REIG / Sergio RODRÍGUEZ TEJADA / Joan SAMSÓ / Antoni TÀPIES / Manuel VÁZQUEZ MONTALBAN

editorial afers

Informació i subscripcions:

Apartat de Correus 267 / Tel. (96) 126 86 54 / 46470 Catarroja (País Valencià)

EL LLENGUATGE: UNA XARXA DE NORMES

Lluís B. Polanco Roig*

LLUÍS B. POLANCO BEGINS HIS CONTRIBUTION WITH A WARNING: LINGUISTICS HAS NEVER BEEN WELL PREPARED FOR THE STUDY OF THE NORM. WITH THIS ASSUMPTION THE AUTHOR EXAMINES AT LENGTH THE CONCEPTUAL TOOLS THAT LINGUISTICS, A TRADITIONALLY DESCRIPTIVE DISCIPLINE, HAS USED IN THE STUDY OF LANGUAGES AS A SOCIAL FACT. HE ELABORATES AS WELL UPON THE DIFFERENT ATTITUDES AND SOCIAL PROBLEMS ARISING FROM THE DEFINITION AND CODIFICATION OF THE LINGUISTIC PHENOMENON, ONE OF THE BASIC AND DEFINING FEATURES OF ANY SOCIETY.

«Des del moment en què es tracta el llenguatge com un objecte autònom, tot acceptant la radical separació de Saussure entre la lingüística interna i la lingüística externa, entre la ciència de la llengua i la ciència dels usos socials de la llengua, ens veiem abocats a cercar el poder de les paraules en les paraules mateixes, és a dir, allà on no hi ha aquest poder.»

PIERRE BORDIEU

Els debats sobre la *norma lingüística* han tornat a passar a un primer pla en l'actualitat valenciana, després d'uns quants anys de fictícia letargia en la recambra dels malsons culturals. Malgrat l'agra crispació amb què es planteja el tema entre nosaltres, el debat sobre la norma lingüística pot servir per a il·lustrar aspectes interessants de la vida social del llenguatge. És indubtable que les discussions sobre les normes lingüístiques són un bon camp per a estudiar la superposició del que podríem anomenar la *lingüística popular* i la difusió social dels conceptes "científics" sobre el llenguatge.

La situació valenciana, en tot cas, no constitueix una excepció. Ara i ací, en concret, ens interessa destacar la freqüent apel·lació que —potser des d'unes bandes més que no des d'altres— es fa a les tesis de la lingüística o de la filologia com a arguments d'autoritat per a donar suport a uns o altres posicionaments. Es tracta d'una utilització *vulgata* dels coneixements de la *ciència* lingüística, que arriba a l'extrem en els articles de premsa o en les invectives dels polítics, i que deixa enrere —dissortadament— moltes dades essencials, matisos i una amplitud de perspectiva que podrien resultar ben útils. No pretenem, és clar, exigir que el conjunt de la població haja de participar de la complexitat —i si s'escau de la incertesa— que tota aproximació científica implica. En qualsevol cas, també tenim el dret de desitjar que la nostra societat

puga disposar, en la conformació d'un consens públic, dels avantatges que s'ofereixen a les societats contemporànies desenvolupades: una àmplia i contrastada informació sobre els temes que cada comunitat arriba a considerar d'interès públic.

■ DESCRIBRE O PRESCRIURE

Quan es vol acudir a la lingüística per trobar argumentacions en pro o en contra d'una determinada actitud sobre les *normes lingüístiques* hom sol oblidar dues qüestions, que segurament són la mateixa. En primer lloc, que darrere unes *normes lingüístiques* hi ha tota una sèrie d'opcions socials que no són estrictament lingüístiques i que aquestes són veritablement el fons de la qüestió. En segon lloc, hom oblida sovint que la teoria lingüística —és a dir, la lingüística *stricto sensu*—, ha estat habitualment poc preparada per a estudiar la naturalesa de la *norma lingüística*. I no precisament perquè no l'haja analitzada a fons. Aquesta aparent contradicció té una explicació. La major part de la lingüística teòrica del segle XX —des dels inicis estructuralistes d'un Saussure fins a les derivacions actuals del generativisme—, i també bona part de la del XIX, han insistit en la voluntat *descriptiva* de la seua disciplina. Aquesta havia de ser l'orientació pròpiament científica. Hom ha deixat així per a una anomenada lingüística *prescriptiva* —sovint ancorada en models explicatius ja superats— la tasca de continuar formulant les pautes de l'ús *correcte*, normatiu. Ara bé, com ja ha denunciat entre altres William Labov, aquesta lingüística descriptiva el que ha fet generalment és, no sols oblidar la gran variació social del llenguatge, sinó concentrar-se en la *descripció* d'una sola varietat, la normativa: aquella en què, a més, hi ha major acord i homogeneïtat —com a conseqüència de l'ensenyament explícit— quant a les formes i estructu-

res gramaticals que *cal* emprar. Des de fora de la lingüística, hi ha qui arriba més lluny, com el sociòleg Pierre Bourdieu, que recrimina als lingüístics *teòrics* que, en «parlar de la llengua, sense cap altra precisió», en realitat el que fan és «acceptar tàcitament la definició oficial de la llengua oficial d'una unitat política». Amb aquesta maniobra, la lingüística el que fa és no sols «amagar [...] les condicions econòmiques i socials

«LA TEORIA LINGÜÍSTICA HA ESTAT
HABITUALMENT POC PREPARADA
PER A ESTUDIAR LA NATURALESA
DE LA NORMA LINGÜÍSTICA»

de l'adquisició de la competència legítima», sinó que a més, amb la seua cobertura “científica”, s'afegeix a altres estratègies ideològiques i simbòliques que en qualsevol societat oculten que hi ha un “mercat social” jerarquitzat, que és el que imposa la definició d'una norma lingüística superior.

És així que, com recorden James i Lesley Milroy, aquest menysteniment de la *norma* i de la variació social del llenguatge que el *mite descriptivista* de la lingüística teòrica imposa, no pot menar a un coneixement comprensiu de la naturalesa del llenguatge i, en concret, d'aspectes tan crucials com l'estandardit-

zació, el paper de l'escriptura, les nocions i funcions del prestigi lingüístic o les actituds populars envers l'ús. Però és que, a més, aquest mite ha tingut altres conseqüències negatives, en un nivell més pràctic: part de les programacions i dels manuals escolars més recents tendeixen a prescindir de —o relegar sensiblement— la dimensió prescriptiva. Els resultats han estat denunciats com a catastròfics a molts països avançats, com Anglaterra o els EUA, quant al nivell de competència en la llengua normativa de la població. Fins al punt que a tot arreu hom ha arribat a parlar de “crisi” social de la llengua: *crise du français, débâcle de l'orthographe, death, corruption of English, o nosso pobre português*, etc. El que és important de subratllar, tanmateix, és que la valoració crítica d'aquestes conseqüències s'estén bastant més enllà de l'esquemàtic i fortament ideologitzat tremendisme “purista”. La *deprivació*, és a dir la possessió d'un codi lingüístic restringit enfront d'un altre més *elaborat*, més que no en un discutible sentit lingüístic o cognitiu, potser caldria entendre-la en un sentit sociològic: com la dificultat efectiva dels posseïdors de determinades varietats estigmatitzades per a «l'apropiació de posicions i d'avantatges econòmics reservats als posseïdors de la competència legítima o dels beneficis simbòlics associats als posseïdors de la competència legítima», com puntualitza Bourdieu.

■ VESTIR, MENJAR, PARLAR

Justament aquestes darreres constatacions ens recorden que és important distingir entre norma *explícita* —recollida en gramàtiques i diccionaris— i norma, o normes, *implícites* —en el sentit d'hàbits o patrons d'ús— bastant més variades i complexes però tant o més constrictives, les quals no estan consignades en cap escrit i que, sovint, els parlants apliquen sense ser-ne conscients. Aquestes normes implícites es poden agrupar en dos tipus, entrecruats: les estilístiques i les corresponents als diferents grups socials —classes, grups d'edat, de sexe, d'ètnia, etc. El que és important de destacar ací és que aquestes normes implícites també se'ns ofereixen amb una forta estratificació i també reben unes valoracions clarament jerarquitzades —des del prestigi a l'estigmatització— bastant homogènies en el si de cada comunitat lingüística.

Com veiem, l'existència de les normes lingüístiques —explícites i implícites— és un fenomen general, un tret universal del llenguatge humà. Ni els més audaços dissenyadors de *noves societats* han pogut prescindir, en nom d'un radical democratism, de la noció de *norma lingüística*; en tot cas, s'han limitat a

proposar-ne de noves. Igualment, quan escoltem la demagògica invocació de la *llengua del poble* no ens hauríem pas de deixar confondre: com hem vist, la *llengua del poble* és extremament vària, i el que es preparen a oferir-nos és una nova jerarquia d'usos lingüístics sota l'hegemonia d'una *norma* alternativa, tan allunyada com l'antiga dels usos generals. La diferència és que exercirà una nova *discriminació* que els nous promotors pretenen ser els encarregats de gestionar.

És més, l'existència d'aquestes “normes” es pot posar en relació amb la necessitat de les societats humanes d'organitzar la seua convivència, en la qual el llenguatge és un instrument de primera magnitud. I tant més com més complexes són les societats. Així, de manera semblant a l'ús dels vestits, dels menjars, del sexe —i a les pràctiques religioses, econòmiques o simbòliques—, l'ús del llenguatge no es pot sostroure a una categorització i a una jerarquització de la seua utilització. És més, el llenguatge verbal —oral o escrit— ha de ser entès com un element més al costat d'àmplies pràctiques comunicatives estrictament reglamentades —gestualitat i gestió del cos, ús de la paraula i els silencis, pautes conversacionals o rituals de cortesia— la violació de les quals pot implicar més o menys greus sancions socials. És per referir-se a l'obligatori coneixement de les *normes* que en cada societat regeixen la globalitat d'aquestes pràctiques que Dell Hymes encunyà la noció de *competència comunicativa*.

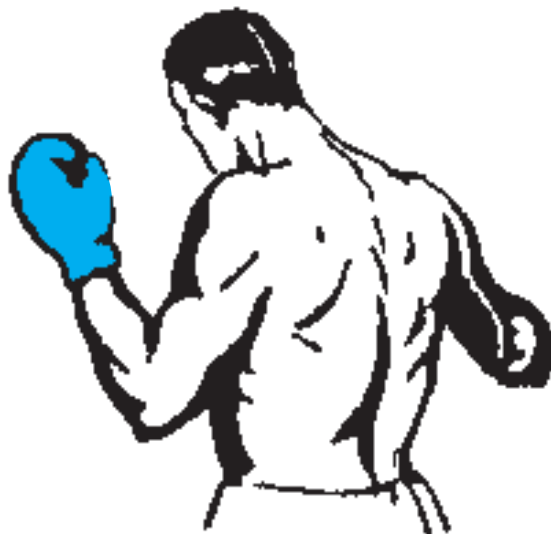
■ RELAXAR LA NORMA, AFEBLIR L'ÚS

I si el llenguatge es presenta com una pràctica alhora variada i altament codificada a l'interior de les societats (de forma que en reflecteix les estructures internes i intervé en la preservació d'aquestes), també serveix per a marcar de forma decisiva les relacions entre societats distintes. En primer lloc, una relaxació en la norma o normes d'una llengua i una correlativa gran tolerància a certs trets d'altres varietats —des de l'acceptació indiscriminada de manlleus a la reducció de matisos expressius de tota mena— poden ser un índex inequívoc de *substitució lingüística*, és a dir de retrocés en l'ús social en benefici d'una altra llengua o varietat. És per això que certes manifestacions d'*anti-normisme*, sota la capa de populisme demagògic, que curiosament no proposa —o mai no podria aconseguir— les mateixes solucions per a les altres varietats en concurrència, poden encobrir el reforçament de tendències que menen a la desaparició de la llengua o varietat en qüestió. Un cert grau de *purisme*, per tant,

ja siga popular o cultista i basat en uns o altres criteris, sembla doncs indispensable, i en dos sentits que convindria no confondre: d'una banda preserva les *qualitats* estrictament lingüístiques que permeten a les varietats d'una llengua funcionar en tots els àmbits amb amplitud de recursos propis; de l'altra, qualsevol *purisme* ja posa en pràctica, *per se*, tot i que sols a un cert nivell, la funció discriminant necessària a qualsevol llengua per a assegurar el seu manteniment.

■ CONFRONTACIÓ DE NORMES

És també un índex d'inestabilitat en l'ús social d'una llengua —i alhora una font d'acceleració en la seua substitució— el cas particular, bastant menys estudiat, de *confrontació de normes*, una situació habitual en moltes de les anomenades llengües *subordinades*. Si fins ara hem volgut destacar l'heterogeneïtat i la jerarquització de les variades normes internes d'una llengua, ara potser cal insistir en allò que popularment s'anomena la “norma” per antonomàsia. Estem referint-nos evidentment al conjunt de trets lingüístics que, si han estat ordenats explícitament, hom anomena *varietat normativa* i, si han estat difosos i acceptats socialment, reben la denominació —potser utilitzada massa indiscriminadament els darrers temps— de *varietat* o *llengua estàndard*. Tot simplificant una mica, podríem dir que aquesta varietat *legítima* esdevé la “norma” de referència per als altres usos no norma-

tius —d'origen geogràfic o social— que coexisteixen dins de cada llengua. Així mateix, en les llengües *establertes* —que corresponen, *grosso modo*, a la majoria de les protegides pels respectius estats del nostre entorn— aquesta norma o varietat *legítima* assoleix diverses i importants propietats: màxima utilitat per a l'ascens social (valor discriminant), màxim valor pràctic per a la comunicació i la relació, prestigi cultural, etc. Sens dubte, s'imposa una constatació:

**«EN LES SITUACIONS DE
CONFRONTACIÓ DE NORMES,
MÉS QUE NO TRIES
EXCLUSIVAMENT LINGÜÍSTIQUES,
EL QUE HI HA EN JOC SÓN UNES
DETERMINADES OPCIONS D'ABAST
HISTÒRIC QUE CADA COMUNITAT
TÉ AL DAVANT»**

L'oposició o els entrebancs a la consolidació d'una varietat estàndard pròpia són una efectiva arma letal —sovint ben utilitzada— en contra de la vitalitat d'una determinada llengua.

Ara bé, abans d'assolir aquest estatus de legitimitat —i sovint encara abans de rebre una *codificació*— aquesta norma o varietat ha d'haver-se anat definint com a resultat o bé d'un procés d'estabilització (habitualment llarg) o bé d'una opció (o *selecció*) que un poder social i/o polític consolidat —o els tècnics en què aquest poder delegue— pren en un context històric determinat. No cal ni dir que la solidesa, el consens i l'acceptació d'aquests decantaments dependran de la profunditat que l'estabilització d'una “norma” pugui haver assolit i de l'hegemonia i homogeneïtat que uns determinats grups sociopolítics hagen aconseguit dins la societat respectiva. Com que en les societats amb llengües minoritzades precisament tots dos processos estan altament mediatitzats, no és estrany que el resultat siga sovint el fenomen que hem anomenat de confrontació de normes. És justament el problema —extenuant fins a l'autoanihilació— amb què s'han trobat els esforços per la codificació i la recuperació social de l'occità o el bretó, dins la veïna França. És també el problema que superaren en una primerenca fase el neerlandés a Bèlgica (flamenc), el francès al Quebec (joyal, québécois), i fins i tot l'albanés al Kosovë iugoslau o, darrerament, el basc, que ha arribat a una normativa unificada (euskara batua).

■ COMPROMÍS

Després del que hem dit, sembla evident que la diversa evolució d'aquestes situacions, tant o més que atribuir-la a l'efectivitat de l'acció històrica dels respectius estats, segurament caldria relacionar-la amb la cohesió i vitalitat de les societats respectives. En qualsevol dels casos, cal dir que no és en absolut admissible situar el centre d'aquestes confrontacions de normes en els trets purament lingüístics de les diferents propostes de codificació. I menys encara en la major o menor proximitat de les diferents formes codificades amb les varietats col·loquials. Donar crèdit a aquests plantejaments implica oblidar la sòlida acceptació de codificacions com l'alemanya o la italiana i, més recentment, de la neerlandesa (a Flandes) o la basca (a Biscaia), totes amb varietats autòctones a gran distància de la varietat normativa.

Implica també oblidar, finalment, que hom ha arribat ben freqüentment a solucions de compromís quan la necessitat d'afirmació d'una col·lectivitat més delimitada podia entrar en col·lisió amb la funció identificadora més general que tota varietat estandarditzada exerceix. Aquestes solucions, que hom pot anomenar codificacions *composicionals polimòrfiques*, accepten adaptacions de la varietat normativa a particularitats considerades emblemàtiques de les principals àrees on és emprada, sense haver de renunciar als innegables —i de vegades vitals— avantatges d'una extensa utilització. Que alguns dels grans conjunts lingüístics del planeta hagen optat per aquestes possibilitats, tot i que potser estaven en disposició de prescindir-ne, ens indica que segurament no es tracta d'una via poc recomanable. És el cas, per exemple, de les versions britànica i americana de l'anglès, de l'europea i brasilera del portugués, o de les recents demandes d'una adaptació del francès a les particularitats del Quebec.

En les línies precedents hem vist com darrere la realitat de les diferents *normes* lingüístiques hi ha qüestions d'ordre essencialment social. En particular, en les situacions de confrontació de normes, més que no unes tries exclusivament lingüístiques, el que hi ha en joc, gairebé sempre, són unes determinades opcions d'abast històric que cada comunitat —i en particular les seues classes dirigents— té al davant, i que ha de dirimir, en un sentit o altre. La lingüística i la sociolingüística poden oferir una informació necessària i centrar els termes de la reflexió. Però, en tot cas, caldrà reservar a cadascú les seues responsabilitats.

*Departament de Filologia Catalana, Universitat de València

MODELS LINGÜÍSTICS I DEMOCRÀCIA POLÍTICA: UNES NOTES

Alfons Cucó*

THE CODIFICATION OF A LANGUAGE HAS ALWAYS HAD POLITICAL CONNOTATIONS, ESPECIALLY SINCE THE ARRIVAL OF THE CENTRALIZATION OF POWER THAT CHARACTERIZES THE MODERN STATE; A PROCESS WHERE LANGUAGE HAS HAD MORE THAN A RELEVANT ROLE. CUCÓ REFLECTS UPON THE COMPARATIVE BASIS OF EUROPEAN CASES, INCLUDING ABSOLUTIST FRANCE THROUGH THE RECENT SPLITTING UP OF OLD YUGOSLAVIA. HE EVADES THEORETIC PREJUDGEMENTS AND DEFENDS THE EXISTENCE OF A DEMOCRATIC AND ASSENTIVE WAY OF SOLVING THE PROBLEMS ARISING FROM THE BINOMIAL LANGUAGE AND NATION.

“D'altra part vos diré una cosa que us meravellarets... que d'un llenguatge solament, de negunes gents no són tantes com catalans. Que si volets dir castellans la dreta Castella poc dura e poca cosa és: que en Castella ha moltes províncies qui cascun parla son llenguatge, qui són així departits com catalans d'aragoneses; e si ben catalans e aragoneses són d'un senyor, la llengua llur no és una, ans és molt departida.” (1). D'aquesta manera, i amb el seu robust català medieval, el cronista Ramon Muntaner —gironí de naixença i veí de Xirivella— constatava dues realitats. D'un costat, la inexistència de diferències idiomàtiques apreciables entre els súbdits no aragonesos de la Confederació. De l'altre, que la coexistència política sense pretensions assimilistes entre pobles diferenciats —“departits”— no era perfectament possible, fins i tot en períodes històrics de llarga durada. Al mateix temps de Muntaner, però, també es donaven altres models menys equilibrats que el cronista no desconeixia. *“E diu-se —escrivia— que tartres són molta gent, e no ho són; mas per ço paren molt: com sotmeten moltes nacions del món. E així podiets pensar, si els catalans faïen atretal, si serien molts més que ells; io us dic que serien dos tants.”* (2).

Submissió, subordinació, assimilisme —actituds totes, en definitiva, que el nostre cronista medieval blasmava— varen anar, però, generalitzant-se, i no solament entre pobles que els europeus consideraven bàrbars, com els tàrtars o turcs, sinó que proliferaven a Occident com a conseqüència del procés de concentració de poder que caracteritza la construcció de l'Estat modern des de la darrerria del segle XV. En aquest, s'hi posarien en joc molts factors d'ordre polític i econòmic que coadjuvarien en la consolidació de les monarquies absolutes.

La llengua ha estat, en aquest complex i transcendent procés històric de creació de l'Estat, un element no precisament innocent sinó, al contrari, un notable instrument de poder sistemàticament utilitzat pels sobirans per tal d'afermar la seua autoritat. “Siempre la lengua fue compañera del imperio”, escrivia significativament, i de manera lapidària, el gramàtic castellà Antonio de Nebrija, en anys com els que acabem

«LA LLENGUA HA ESTAT UN
NOTABLE INSTRUMENT DE PODER
SISTEMÀTICAMENT UTILITZAT PELS
SOBIRANS PER TAL D'AFERMAR LA
SEUA AUTORITAT»

d'evocar. L'Acta d'Unió d'Anglaterra i Gales, el 1535, per la qual la llengua gal·lesa era totalment prohibida al camp de la legislació i l'administració, i l'Ordenança de Villers-Cotte-rets, quatre anys després, per la qual el francès es constituïa com a única llengua oficial de l'Hexàgon, són mostres evidents del que la qüestió lingüística va representar en la consolidació de les monarquies absolutes.

En qualsevol cas, no resulta tampoc senzill establir avui una relació unívoca entre llengua i poder polític. En línies generals, però, i amb les matisacions que més tard hauran de fer-se, es podria dir que als estats multilingües hi ha certa relació entre democratització política, d'un costat, i tolerància i respecte lingüístic, de l'altre. No resulta casual, per exemple, que el paradigmàtic equilibri lingüístic suís —citat habitualment

com a model universal de convivència— fos establert l'any 1848: l'any del triomf de la revolució democràtica que culminà després d'un període turmentós de conflictes civils. L'article 109 de la Constitució suïssa

«ES PODRIA DIR QUE
ALS ESTATS MULTILINGÜES HI HA
CERTA RELACIÓ ENTRE
DEMOCRATITZACIÓ POLÍTICA, D'UN
COSTAT, I TOLERÀNCIA I
RESPECTE LINGÜÍSTIC, DE
L'ALTRE»

de 1848 establia el sistema trilingüe de la Confederació Helvètica, que ha constituït —i constitueix— la pedra cantonera sobre la qual descansa l'estabilitat i la prosperitat del país. El 1938, un revisió constitucional amplià a quatre les llengües nacionals amb el reconeixement del romanx del cantó dels Grisons (3).

Cal assenyalar, però, que el model suís —mostra arquetípica d'equilibri lingüístic i de pacte (*foedus*) polític alhora— no és excessivament generalitzable. Els estats unitaris europeus, que d'una o altra manera sempre han tingut França com a paradigma, s'han desenvolupat, com és sabut, d'una forma distinta. Els principis jacobins que han fonamentat l'estat-nació sorgit de la Revolució Francesa s'han limitat al reconeixement dels drets individuals i han negat aferrissa-

dament els dels pobles o, si es vol, de les minories nacionals preexistents a la formació de l'Estat. Així ho expressava el diputat Barère, amb una brutalitat sense precedents, el 1794, en l'Informe del Comitè de Salut Pública sobre les llengües regionals, en plena Convenció. “La llengua denominada baix-bretona —deia Barère—, la llengua basca, les llengües alemanya i italiana han perpetuat el regne del fanatisme i la superstició, assegurant la dominació dels capellans, dels nobles i dels agents, han impedit que la revolució penetre en nou departaments importants i pot favorir els enemics de França.” (4). La conclusió era clara: calia “anéantir les patois”, com inequívocament reclamava l'*abbé* Grégoire en aquells temps: fer una França única amb una llengua única.

D'una o altra manera, aquestes concepcions s'han mantingut a l'Hexàgon amb una llarga durada i han donat lloc també a certes paradoxes, com ara que la França contemporània, que tantes vegades s'ha presentat davant el món com a ardida defensora —en nom dels drets humans— dels drets de les minories nacionals pertot arreu, no haja mai reconegut els de les minories a l'interior de les seues fronteres. Així ho explicitava el 1925 a la Societat de Nacions el representant francès Henry de Jouvenel, en declarar-se hostil a un sistema general de protecció de minories: “*Si la France ne signe pas de pareils traités, c'est qu'elle n'a pas de minorités. Pour trouver des minorités en France, il faudrait les inventer.*” (5).

En realitat, la perspectiva ideològica amb què el jacobinisme ha contemplat la qüestió lingüística ha

MÈTODE

Redacció MÈTODE: Av. Blasco Ibáñez, 13. València. Tel: 386 46 88
Publicitat. Tel: 386 46 85

INSERIU ACI LA VOSTRA PUBLICITAT

arribat a les conseqüències últimes a la Itàlia de Mussolini —que reprimí les minories sardes o tiroleses, valdostanes o eslovenes (6)— o a l'Espanya de Franco. Eslògans lingüïcides com “*Soyez propre, parlez français*” o “*Hable usted cristiano*” han estat, en èpoques autoritàries de França o Espanya, corol·laris equivalents d'un mateix pensament. A Espanya, a més a més, els poders públics centrals o locals —sobretot a l'època de la transició democràtica— varen atiar el secessionisme lingüístic d'alguns sectors socials del País Valencià, a fi de segregar aquest territori del conjunt lingüístic i cultural català (7). Això, d'una banda, ha comportat greus dificultats en el procés de recuperació nacional dels valencians i, de l'altra, ha deixat nombroses vegades aquesta comunitat autònoma a la vora d'un conflicte civil.

El cas valencià no és, de tota manera, ni original ni únic, com generalment no ho són mai els debats nacionalitaris en què es conjuguen símbols, identitats, llengua i poder polític. Dins un escenari geopolític molt diferent —el de l'expansionisme rus: tsarista primer i soviètic després— hom pot trobar, *servata distantia*, horitzons amb certes concomitàncies.

És cert que l'imperialisme rus ha utilitzat, sobretot a partir del segle XIX, una metodologia bàsica que no és altra que la de l'estricta brutalitat. Com escrivia el gran novel·lista estonià Jaan Kross: “qualsevol frase en llengua estrangera fa encolerir-se un sots-oficial rus” (8). Però també ho és que, de vegades, les autoritats russes varen utilitzar mètodes més subtils, com els del tsar Alexandre II a Finlàndia, sense entrebancar d'entrada el desenvolupament lingüístic i cultural finès, en aquell moment molt menys perillós per a l'Imperi que la posició de la influent burgesia sueca, que dominava llavors al Gran Ducat. De vegades, sempre dins l'escenari rus, hom pogué combinar diverses metodologies desnacionalitzadores, com en el cas d'Ucraïna, un territori decisiu per a la política tsarista —i després també per a la soviètica— i a qui les autoritats imperials varen negar de forma continuada el menor reconeixement a la seua identitat. Així, el país (*Okraïna*) fou convertit en “Petita Rússia” (*Malorossia*) (10), i l'idioma ucraïnès considerat “una llengua russa corrompuda per la influència polonesa” que havien inventat alguns petits russos però que, malgrat tot, calia no sols ignorar sinó també prohibir. Un *ukasse* tsarista de 1867 prohibia significativament la impressió i l'edició d'obres originals en aquesta llengua, tret de les obres històriques i literàries, amb la condició que l'ortografia dels originals —antics— fos conservada completament i no fos en desacord amb l'ortografia russa (11).

Les estratègies tsaristes respecte d'Ucraïna no foren tampoc úniques. Varen ser utilitzades de forma similar a la Polònia ocupada entre 1863 i 1917, que rebé el nom oficial de Regió del Vístula. Referint-se a aquesta situació, Joseph Bram comentava que “negar el nom a una minoria nacional és una tècnica administrativa d'eficàcia provada quan hom cerca la desaparició de la seua identitat” (12). Comentaris no massa diferents podrien fer-se també des de l'àmbit lingüístic. Combatre l'ortografia normalitzada d'una llengua significa igualment propugnar-ne la desaparició. Aquesta ha estat, òbviament, una estratègia molt extensa tant entre poders polítics no democràtics com entre grups socials amb pretensions lingüïcides, confessades o no.

D'altra banda, una situació com la que acabem d'evocar tampoc no és exclusiva de l'Europa Oriental. A l'Espanya de l'inici del franquisme, la represa legal de les edicions en català a Catalunya —al País Valencià i les Illes es donà un context diferent— solament fou possible amb ortografia pre-fabriana, amb autors extints i amb edicions de luxe. L'editor Cruzet

«EL CAS VALENCIÀ NO ÉS, NI
ORIGINAL NI ÚNIC, COM
GENERALMENT NO HO SÓN MAI ELS
DEBATS NACIONALITARIS
EN QUÈ ES CONJUGUEN SÍMBOLS,
IDENTITATS,
LLENGUA I PODER POLÍTIC»

començà en aquestes condicions la publicació de les *Obres Completes* de Mn. Jacint Verdaguer el 1943 (13).

A l'escenari rus, hom les ha utilitzades llargament. Encara al 1938, i també a Ucraïna, el poder soviètic encarregà a una comissió de lingüistes que depurés l'ucraïnès d'elements “burgesos i nacionalistes” (14). Els seus fruits no foren acomplits sinó prou anys després: el 1945 —coincidint amb la fi de la II Guerra Mundial— un decret de la RSS d'Ucraïna adoptava per a la llengua del país una nova ortografia inspirada en l'ortografia russa (15). Qüestions no massa diferents —això és: la intervenció del poder polític en el terreny lingüístic— es varen produir a tot arreu de l'extens territori soviètic: amb l'arbitrària delimitació lingüística i nacional dels territoris de l'antic Turquestan —la qual cosa ha implicat violents conflictes interètnics a la darrereria dels anys vuitanta— o la potenciació per part de les autoritats soviètiques a Moldàvia d'una *soi-disant* “llengua moldava” amb la

qual es pretenia d'aïllar les relacions culturals, i també nacionalitàries, entre romanesos i moldaus (16). El mite d'una "llengua moldava" —escrita amb caràcters ciríl·lics— va desaparèixer, de fet, amb l'extinció del poder soviètic.

Adaptar o condicionar el desenvolupament de les llengües a les conjuntures polítiques d'un determinat territori és, pràcticament sempre, conseqüència d'un pensament escassament democràtic. La implosió, per exemple, de l'antiga Iugoslàvia ha implicat, tant des del cantó serbi com des del croat, una tendència explícita a accelerar les diferències dialectals —*iekavi* o *ekavi*— dels uns i dels altres (17), per tal de bastir un idioma serbi o croat diferenciat de la llengua comuna. El secessionisme polític prefigura el secessionisme lingüístic.

Aquest és, en qualsevol cas, un model ben diferent del d'alguns estats democràtics occidentals. Les fronteres polítiques que avui separen Àustria, Alemanya o Suïssa no han implicat, com és ben sabut, ni un secessionisme lingüístic de la llengua comuna ni un afebliment de les relacions culturals del món germanòfon. Més encara: dins una àrea lingüística i cultural veïna —la neerlandesa: integrada pels Països Baixos i per la regió flamenca de Bèlgica— hem assistit a una col·laboració interestatal, insòlita i al mateix temps encoratjadora, per a la qual l'existència de fronteres polítiques —d'altra banda, com més va més diluïdes per la declarada voluntat europeïsta de totes dues parts— no ha estat, en absolut, un obstacle per a impulsar des dels dos costats la llengua i la cultura comunes.

El Tractat de 1980 entre Bèlgica i Holanda per a establir una Unió de la Llengua Neerlandesa (*Nederlandse Taalunie*) subratlla, a més a més, entre moltes altres consideracions, que per a les dues parts signatàries "el problema comú de la llengua neerlandesa consolidarà els llaços d'unió entre els parlants del neerlandès i els seus respectius països" (18). Una perspectiva, doncs, àmpliament superadora de moltes falses dicotomies: les que voldrien enfrontar unitat lingüística i fronteres polítiques i, també, les que voldrien oposar el rigor en la denominació del conjunt de la llengua (neerlandès) amb certes tradicions autòctones (el nom popular de "flamenc"). En definitiva, un model democràtic.

*Departament d'Història Contemporània. Universitat de València

NOTES:

- 1) Ramon Muntaner: *Crònica*, Ed. 62, Barcelona, 1979, p. 58.
- 2) R. Muntaner, *Op. cit.*, p. 59.
- 3) Jean-William Lapierre: *Le pouvoir politique et les langues*, PUF, París, 1988, p. 51 i 52.
- 4) Vegeu el text complet del discurs de Barère *apud* Santiago Petschen Verdaguier (ed): *Las minorías lingüísticas de Europa Occidental: documentos (1492-1989)*, Eusko Legebiltzarra/Parlament Basc, Vitòria-Gazteiz, 1980, I, pp. 123-129.
- 5) Citat per Joseph Yacoub: *Les minorités. Quelle protection?*, Desclée de Brouwer, París, 1995, p. 305.
- 6) Vegeu Sandro Fontana (ed): *Il fascismo e le autonomie locali*, Il Mulino, Bolonya, 1973.
- 7) Cf. Alfons Cucó: "Cuestión nacional y poder político en el País Valenciano durante la transición democrática" dins les Actes del Congrés Internacional *Historia de la transición y consolidación democrática en España (1975-1986)*, UAM-UNED, Madrid, 1995.
- 8) Jaan Kross: *El loco del Zar*, Anagrama, Barcelona, 1992, p. 210.
- 9) Jean-Jacques Fol: *Los países nórdicos en los siglos XIX y XX*, Labor, Barcelona, 1984, p.66.
- 10) "L'Ukraine face à la desunion", *Le Courier des Pays de l'Est*, 358, París, 1991, p. 7.
- 11) Roger Portal: *Les nationalités slaves de 1871 à 1939*, Centre de Documentació Universitaire, París (sd), p. 114-115.
- 12) Joseph Bram: *Lenguaje y sociedad*, Paidós, Buenos Aires, 1967, p. 94.
- 13) Carles-Jordi Guardiola: *Per la llengua*, La Magrana, Barcelona, 1980, p. 110.
- 14) Romain Yakemtchouk: *L'indépendance de l'Ukraine*, Institut Royal des Relations Internationales, Brussel·les, 1993, p. 41.
- 15) Arkai Joukovsky: *Histoire de l'Ukraine*, Dauphin, París, 1993, p. 226.
- 16) Cf. Graham Smith (ed): *The Nationalities Question in the Soviet Union*, Longman, Londres-Nova York, 1990, p. 123 i ss.
- 17) Sobre les diferenciacions dialectals del serbo-croat i les seues implicacions polítiques actuals, vegeu Paul Garde: *Vie et mort de la Yougoslavie*, Fayard, París, 1992, p. 125 i ss.
- 18) Vegeu el text complet del Tractat *apud* S. Petschen: *Op. cit.*, p. 342.

LLENGÜES I NATION-BUILDING

Rafael Company

A propòsit d'un article de Miroslav Hroch

La desfeta del “socialisme real”, simbolitzada en la caiguda del Mur de Berlín, ens catapultà a un tercer mil lenni on les polèmiques i les lluites entorn de les llengües, les ètnies, les nacions i els estats, encara són el nostre pa de cada dia. Parlem —en definitiva— de qüestions de *poder*, i el Nou Ordre Mundial no pot ser aliè a subjectes com els referits. A més, les incerteses del postcomunisme són en bona part responsables d'una acceleració (vertiginosa) de conflictes entre identitismes territorials en oposició...

Potser la conseqüència acadèmica més cridanera d'aquesta onada nacionalista és l'obligació d'E. J. Hobsbawn de traure una segona edició revisada de la seua obra *Nations and Nationalism since 1780*, però ben segur que no n'és l'única: una veritable floració de llibres i articles recorre el món intentant d'explicar-nos la xacra del *nou tribalisme*, però oblidant-se, moltes vegades, d'incidir també sobre el “tribalisme històric i essencial dels mateixos estats que se suposa que són la seua antítesi” (1).

Ni que siga per fugir d'anàlisis massa interessades, fóra bo acostar-se a un tractament del tema que el txec Miroslav Hroch va realitzar ara fa tres anys (2). El treball de Hroch és glossat pels seus editors tot posant en evidència que l'aproximació de l'estudiós centreuropeu —distingit historiador— recorda que els moviments nacionalistes poden ser vehicles de vida democràtica... Aquest tarannà, no gens marcat pel “fàcil alarmisme” davant la nova onada de nacionalismes, situa Hroch entre els caps freds capaços d'exercicis subtils i desapassionats, sorprenents tant per als detractors sistemàtics dels identitismes territorials perifèrics, com per als nacionalistes-sense-estat caracteritzats per l'apriorisme i l'essencialisme (de base lingüística) més obsolet...

Hem de partir del fet que Hroch, en les seues investigacions, si bé no intenta bastir una teoria del procés de construcció nacional (*nation-building*), sí que pretén desenrotllar mètodes efectius per a la classificació i l'estudi —sobretot comparatiu— d'experiències de *nation-building* imbricades en la

història social i cultural de les societats objecte d'una transformació tan formidable. Aquesta voluntat de l'estudiós txec —potser onomàsticament menys pretenciosa, però sens dubte també molt ambiciosa— ens obliga a escollir ací alguns aspectes especialment colpidors per a l'àmbit valencià: al cap i a la fi som un poble amb un mínim de tres adscripcions nacionals sobre la taula i en “litigi” —per no parlar d'idiomes— i seria lamentable deixar passar l'oportunitat...

Potser resulta especialment alligadora la reflexió de Hroch, segons la qual cap construcció nacional no fou mai un mer projecte «d'intel·lectuals ambiciosos o narcisistes»: «els intel·lectuals poden “inventar” comunitats nacionals només si certes precondicions objectives per a la formació de la nació existeixen ja»...

Diàfan. Tant com quan Hroch ens recorda que la nació no és cap categoria eterna, sinó i ben distintament, el producte d'un llarg i complicat procés de desenrotllament històric a Europa. Seguint Hroch, no podem explicar-nos el fenomen nacional sobre la base d'un element sol. Contràriament, ens remet a la combinació de diversos *inputs* (econòmics, polítics, lingüístics, culturals, religiosos, geogràfics, històrics) i al seu subjectiu —subjectivíssim, podríem dir— reflex en la consciència col·lectiva...

Lògicament, podem deduir que cap pretesa senzilla —ni onomastòlatra, ni referida a la *substància* del fet nacional— pot resistir l'anàlisi: elements amb un paper particularment important en un determinat procés de construcció nacional (ai! la nodal “llengua”) poden esdevenir decididament subsidiaris en altres societats... i no entendre això, tan magistralment posat en evidència per Hroch, és acostar-se a la qüestió carregat de pre-judicis...

El lector del treball que comentem trobarà moltes altres joies discursives, enquadrades en la desena d'apartats que estructura la redacció i, segurament, no es penedirà d'haver-se endinsat en el mètode sistematitzador d'aquest txec que mereixeríem llegir en les llengües de la nostra península*.

1. Encertadíssima aquesta redacció, recollida en l'obra de Joan F. Mira, *Hèrcules i l'antropòleg*, Edicions 3 i 4, València 1994, pàg. 97.

2. Miroslav Hroch: “From National Movement to the Fully-formed Nation. The nation-building process in Europe” a *New Left Review*, Number 198, London, March/April 1993, pàgs. 3-20.

* El treball de Hroch pot consultar-se en la seua totalitat a la Universitat de València: Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials, Hemeroteca, R-431F.

SOBRE LLENGUATGE I DRET

Javier de Lucas*

TO DISCERN THE CORRECT MEANING OF WORDS IS A TASK WHICH, TO A GREAT EXTENT, BELONGS TO THE DISCIPLINE OF LAW. THIS IS A BASIC AND UNAVOIDABLE TASK IN ORDER TO CREATE GROUNDS FOR SOCIAL COEXISTENCE, WHICH AFTER ALL IS THE ESSENTIAL FUNCTION OF LAW. IT IS THE INTENTION AND THE VOCATION OF THIS DISCIPLINE TO MEDIATE IN CONFLICTING INTERPRETATIONS. CONFLICTS ARE REALITY IN ANY SOCIETY RATHER THAN SOCIAL PATHOLOGY. IT IS FOR THIS REASON THAT, ACCORDING TO JAVIER DE LUCAS, ONLY THROUGH THE UNDERSTANDING OF LAW AS A FORMULA FOR CO-OPERATION AND NOT FOR DOMINATION, THE DEMOCRATIC FUNCTION OF THIS DISCIPLINE WILL BE FULFILLED: THE VERBALISING OF THE CONFLICT AND THE AVOIDANCE OF ITS DESTRUCTIVE DIMENSION.

Per a un jurista, per a un professor de Dret, hi ha poques idees rebudes més rebutjables —en el sentit de Flaubert— que aquella que pretén de resoldre problemes jurídics afirmant que són falsos problemes perquè es tracta de qüestions de llenguatge, “merament terminològiques”. Precisament a l’inrevés, per a un jurista hi ha pocs problemes que no siguin d’aquesta índole. Si hi ha un àmbit en les Ciències Socials en el qual la clau siga l’ús de la paraula, aquest és el Dret. Des de les primeres manifestacions d’aquest peculiar artefacte que Roma eleva a una categoria gairebé coextensiva amb la societat mateixa, els juristes han reconegut sempre (encara que siga tàcitament: arriba a ésser un hàbit) que el seu treball

**«MANAR SOBRE L’ÚS DE LES
PARAULES, SOBRE EL SIGNIFICAT
CORRECTE, FINS A IMPOSAR-LO
COM A “NATURAL” O ESSENCIAL,
ÉS EN BONA MANERA EL TREBALL
DEL DRET»**

és un anar i venir amb el llenguatge. Però es tracta d’una relació molt especial. És distinta de la desapassionada tasca del lingüista (bé, sobre l’adjectiu hi ha molt a dir, sobretot en alguns contextos...), però també de la relació esquizofrènica, d’amor/odi, que viuen els creadors literaris. Potser es pot afirmar que no hi ha millor descripció de la relació entre llenguatge i la tasca dels juristes —el Dret mateix— que la

que ofereix L. Carroll a *Alícia a través del mirall*, concretament en el diàleg entre Alícia i Humpty Dumpty, en què enfront d’Alícia, que sosté que l’important és saber si es pot canviar el significat de les paraules, Humpty Dumpty resol: “La qüestió és saber qui és el que mana.”

En aquest brutal exemple de normalització lingüística que ofereix el personatge de Carroll, trobem la clau de la funció social atribuïda en gran manera als juristes. Manar sobre l’ús de les paraules, sobre el significat correcte, fins a imposar-lo com a “natural” o essencial, aqueix és en bona manera el treball del Dret. En el Dret conflueixen la força del llenguatge i el llenguatge de la força. Per això té tanta importància en el treball del jurista el recurs a l’autoritat, al precedent. I és que en el fons el Dret sap, com Alexandre, que la via més eficaç per a resoldre el nus gordià és l’espasa. Per això és tan decisiva la funció social i política del dret en termes de creació d’espais homogenis: només cal pensar en el model dels germans Grimm, per als quals el Dret, juntament amb la llengua (i la tradició que arriba per via de les narracions), són claus en el procés de construcció de la identitat nacional alemanya, com la música de Wagner, l’art que construeix l’imaginari col·lectiu. El vehicle de construcció de l’Estat nacional és el Dret —i l’exèrcit— per a imposar la unitat: en primer lloc, lingüística —per això la normalització lingüística com a tasca—, però també cultural, religiosa. Malgrat els intents de fer-ho d’una altra manera, l’univers jurídic és molt lluny de l’univers racional lliure d’interferències de dominació o autoritat. Per això, el risc permanent del Dret és que aqueix poder tan absolut sobre la

paraula que proporciona el Dret siga finalment un poder sobre la conducta i sobre les consciències, en lloc d'un instrument per a la cooperació, per a l'acord. Ho ha assenyalat J.R. Capella: el problema de la tasca de delimitació terminològica —de normalització lingüística— que porten a cap els juristes és que el seu àmbit de joc, el polític, jurídic (i moral) és decisiu, perquè acordar en aqueixos camps el que es

«EL RISC PERMANENT DEL DRET ÉS QUE AQUEIX PODER TAN ABSOLUT SOBRE LA PARAULA SIGA FINALMENT UN PODER SOBRE LA CONDUCTA I LES CONSCIÈNCIES, EN LLOC D'UN INSTRUMENT PER A LA COOPERACIÓ»

pot dir o no, fixar els valors admesos o exclosos, fixar fins i tot els límits de l'univers discursiu dins del qual és possible el debat és, en gran manera, decidir com ha de ser la nostra vida.

En gran part, el problema és que el jurista no n'és conscient, i això perquè el jurista continua formant-se encara, en gran manera, sobre una concepció essencialista del llenguatge. N'hi ha prou de mirar els manuals, que són plens de referències a la "natura" dels conceptes i les institucions jurídiques, des de l'emfiteusi o la hipoteca, fins a l'impost sobre societats, la norma de conflicte o l'acte administratiu. Una de les raons d'aquesta concepció, a més del tradicional recel del món del Dret per les aportacions que arriben extramurs —la cultura de la separació, la concepció autista del Dret que fa del Baró de Münchhausen el seu model— és que l'eficàcia de l'instrument ha fet perdre de vista entre els juristes el tipus d'eina que manegen; s'ha arribat a pensar que n'hi havia prou amb la paraula ungida per la forma jurídica per a aconseguir de produir els efectes màgics, gairebé segons el model del que als analítics agrada anomenar proposicions performatives. I, en el fons, tornant a Roma, religió (màgia), moral i Dret s'identifiquen precisament en el culte a la forma, el ritu, en l'eficàcia de la innovació del sagrat a través del recitat de la fórmula màgica/magistral/normativa. En definitiva, essent com és una eina social —uns altres dirien amb menys eufemismes un instrument de dominació— la utilitat del Dret depèn de la seua capacitat "comunicativa". En efecte, hi ha entre els juristes una perillosa tendència a creure efectivament

que es pot canviar la societat per decret, que n'hi ha prou de pronunciar la fórmula màgica, les paraules de la llei, perquè el món canvie.

Però caldrà reconèixer també que la pretensió de rigor i precisió terminològica per part del Dret és en bona manera un bluf: si alguna cosa caracteritza el Dret és la vaguetat i ambigüitat... això té prou a veure amb la imatge que ofereix de si mateix, i amb la real:

a) D'una banda, hom encara pretén que el Dret ofereix un codi lingüístic complet, tancat (les claus del qual guarda en lloc segur el legislador, és a dir, en última instància, el legislador constituent, i, si no n'hi ha, el seu representant o vicari en la terra, el Tribunal Constitucional), de manera que la tasca del jurista és solament i exclusivament *dir el dret*, pronunciar-lo, ser la boca de la llei, com volia Ciceró i com va repetir Montesquieu, perquè tot ja és dit en la llei. Els juristes comuns, els jutges, i no diguem els advocats, els funcionaris, els inspectors d'hisenda, són en tot cas una espècie de cruïlla perversa entre guardians i cercadors del tresor, arqueòlegs que destapen la puresa original i sacerdots que vetllen per mantenir-la intacta. D'aquesta manera, se sosté el mite que hi ha una essència o veritat en el llenguatge jurídic i per això una resposta correcta d'acord amb el Dret.

b) Però la realitat, com sempre, és en una altra part. El Dret és sobretot activitat de comunicació, de missatge, i per això la tasca dels juristes és interpretació, però no en el sentit de restitució de l'únic i pristi significat essencial de la llei, sinó de construcció, d'atribucions de significat. El treball quotidià dels juristes té poc a veure amb aqueixes imatges de revelació o descobriment de l'arca sagrada i molt més amb les de composició i gestió d'interessos amb l'ajuda de la invocació d'aqueixa força subjecta a regles (Thering *dixit*) que anomenem Dret.

Si admetésem aqueixa visió del llenguatge i dels subjectes del discurs, entendríem millor que el conflicte d'interpretacions (que la pluralitat de discursos narratius, d'interpretacions: Rashomon) forma part de la realitat en lloc de ser-ne la patologia: en lloc de tractar d'imposar una llengua, una interpretació canònica, intentaríem de provocar la discussió —d'acord amb les regles. Perquè, al cap i a la fi, un dels triomfs del Dret ha estat contribuir al triomf de la paraula, a la verbalització del conflicte, substituir la dimensió bèl·lico-destructiva del conflicte que exigeix la desaparició d'un dels adversaris o la seua submissió absoluta, per la formalització d'aquest: això és el procés.

*Catedràtic de Filosofia del Dret, Universitat de València